

Branislav Fábry: Quo Vadis America?

- CZ24 News | 23. ledna 2021

USA: Inaugurácia prezidenta J. Bidena v USA bola udalosťou, ktorá pútala pozornosť celého sveta. Jeho nástup do funkcie však vyvoláva len málo nádejí na vyriešenie jestvujúcich problémov, pretože zvíťazil predovšetkým ako „anti-Trump“.

Po D. Trumpovi, ktorý napriek populistickej rétorike dokázal zmeniť iba málo, tak prichádza k moci prezident, ktorý ako dlhoročný politik vo Washingtone doslova symbolizuje americké zlyhania posledných desaťročí a dokáže zmeniť ešte menej. Niet pritom pochyb, že rok 2021 zastihol USA v hlbokkej kríze. Hoci sa často uvádza, že súčasná kríza je následkom vlády D. Trumpa či sporov o volebný výsledok roku 2020, problémy majú štrukturálny charakter.

Postavenie USA sa zásadne zmenilo najmä pri porovnaní s 20. storočím, keď USA boli opakovane vzorom pre zvyšok sveta a aj obyvatelia USA verili v legitimitu vlastného politického a ekonomického systému. Kvôli množstvu ústavných, ekonomických, zahraničných či kultúrnych neúspechov v posledných desaťročiach však mnoho Američanov stratilo dôveru vo vlastnú výnimočnosť a aj americká prestíž vo svete poklesla.

Výzvy pre USA budem rozoberať v týchto oblastiach:

- Koniec ústavného vzoru
- Mýty o ekonomickej elite
- Sloboda a represia
- Strata dominancie vo svete

Koniec ústavného vzoru

Za základ svojej výnimočnosti tradične považovali Američania ústavu ešte z roku 1787. Mala tvoriť jednoduchý a zrozumiteľný základ celého politického systému. Výhodou ústavy bola stabilita a stručnosť: skladala sa iba zo siedmych článkov a za celú históriu bola doplnená 27 dodatkami. Samozrejme, dôvodom zriedkavých novelizácií bol komplikovaný proces prijímania dodatkov ústavodarnou mocou. V právnom systéme USA však ústavu dopĺňa rozhodovacia činnosť Najvyššieho súdu, ktorý dokáže flexibilnejšie reagovať na nové výzvy. Najvyšší súd svojou tvorbou práva politický systém pozmenil, hoci nie vždy pri tom posilňoval právnu istotu. V čase svojho vzniku a v nasledujúcich obdobiach ponúkala ústava USA inovatívne pravidlá, ktoré dokázali vyriešiť komplikované vzťahy medzi federálnymi orgánmi a členskými štátmi USA či medzi mocou a občanmi. Americký ústavný model prezidentskej republiky so systémom brzd a protiváh dokázal sklbiť výhody malých členských štátov, ktoré boli bližšie k obyvateľom a silnej federácie, ktorá predstavovala zábezpeku voči vonkajším hrozbám. **Ústava USA bola dlho inšpiráciou** aj pre iné krajiny a americkí politici ju cielene „exportovali“ do sveta. Dané ústavné inštitúty sa recipovali v mnohých krajinách, hoci výsledky nekritického preberania amerického vzoru neboli vždy presvedčivé. Typickým príkladom je Libéria, ktorá prebrala ústavný vzor z USA ešte v roku 1847, ekonomický blahobyť či rozvoj však nedosiahla.

Americké ústavné inštitúcie vznikli v konkrétnych historických podmienkach a mnohé z nich postupne stratili svoje opodstatnenie. Ústavný systém vychádza z **predstavy o trojdelení moci**, to však dnes už nefunguje. Dve veľké politické strany ovládli tak zákonodarnú ako i výkonnú moc a z rovnej politickej strany často pochádza prezident i väčšina v Kongrese. Tým sa stráca delba moci medzi legislatívou a exekutívou. Dokonca pri voľbe sudcov Najvyššieho súdu zohráva blízkosť politickej strane podstatnú úlohu. **Archaický volebný proces** má takisto za následok viaceré nespravodlivosti, napr. opakovaný výber prezidenta, ktorý získal vo voľbách menej hlasov. Systém voliteľov či dlhé lehoty pre úkony pri voľbách prezidenta boli vytvorené v čase, keď sa jazdilo na koňoch a nereflektujú obdobie Internetu či leteckej dopravy. Nedôvera v americký ústavný systém zvýšil aj vývoj v posledných mesiacoch, najmä podozrenia z manipulácie volieb prezidenta, obsadenie Kapitolu demonštrantmi či opakovaný pokus o impeachment voči D. Trumpovi tesne pred skončením jeho funkčného obdobia. Najzávažnejšie je ale to, že americký politický systém už nedokáže odpovedať na aktuálne spoločenské výzvy a dve veľké politické strany kvôli svojim oligarchickým väzbám nevedia ponúknuť alternatívy pre budúcnosť.

Mýty o ekonomickej elite

V USA dlho dominovala zidealizovaná predstava o rozdeľovaní ekonomických benefitov, ktorá mala svoj základ v mýtoch o „homesteadoch“ 19. storočia. Išlo o Američanov, ktorí osídľovali vzdialené končiny Divokého Západu a bohatli vďaka výsledkom svojej tvrdej práce. Samozrejme, pri osídľovaní nových území prišlo k mnohým zločinom, najmä voči Indiánom, avšak početná skupina amerických osídlencov zmenila svoj spoločenský status vďaka pracovitosti a tak sa stala vzorom odôvodňujúcim rozdelenie vlastníctva v USA. S postupnou koncentráciou bohatstva a vytváraním monopolov v rukách malej skupiny jednotlivcov sa však tieto vzťahy zmenili. Vo väčších podnikoch prestávali majitelia riadiť výrobu, ich úlohu preberal manažment a aj vlastníckmi sa stávali subjekty, ktoré s tvorbou hodnôt nemali nič do činenia. Všetko vyvrcholilo zmenami na konci 20. storočia, keď si banky doslova podrobili výrobnú sféru. Finančné krízy v 21. storočí preukázali, že banky nie sú ani príliš dobrý ani efektívny vlastníci, majú však tú výhodu, že ich pri kríze zachraňuje štát, ako napr. v roku 2008. Americká verejnosť vtedy uvidela prázdnotu propagandistických fráz o vlastníckej slobode a slobode trhu: realita priniesla **socializmus pre bohatých a kapitalizmus pre chudobných**.

Vývoj v posledných desaťročiach tiež priniesol zväčšujúce sa rozdiely medzi bohatými a chudobnými a nové hrozby pre strednú triedu v USA. Veľká časť výroby sa presunula do Ázie, najmä kvôli pracovným a platovým podmienkam. Na konci 20. storočia si mnohí príslušníci vysokoškolsky vzdelaného proletariátu v USA mysleli, že triedne rozpory sa ich netýkajú, realita 21. storočia však práve ich zastihla nepripravených. Nedokázali reagovať najmä na rastúce výdavky na zdravotnú starostlivosť a vzdelávanie. Problémom sa stala vysoká miera zadlženia obyvateľov či hospodársky úpadok celých regiónov. Vážnou výzvou sa stala aj **otrasená dôvera vo výkonostnú elitu**, prichádzajúcu z univerzít: [škandál Varsity Blues](#) s masívnou korupciou na najslávnejších amerických univerzitách (tzv. Ivy League) zmenil predstavu mnohých ľudí o tom, že na univerzitách sa presadzujú tí najschopnejší. Nepresvedčivo pôsobila aj americká reakcia na pandémiu koronavírusu. V USA žila verejnosť dlhé desaťročia v predstavách, že pandémia sú vecou rozvojových krajín a Američanov s vyspelým zdravotníctvom sa to vôbec netýka. Rok 2020 však ukázal **ukázal nepripravenosť ich verejného zdravotníctva** na krízové situácie.

Sloboda a represia

Keďže vládnucci režim v USA v 21. storočí nedokázal veľkú časť obyvateľov presvedčiť o svojej legitimitate, začala v krajine narastať nespokojnosť, čo vyvolalo reakciu v podobe novej vlny represívnych opatrení. Zvlášť závažným problémom sa stalo **obmedzovanie slobody prejavu**. Pritom jedným z pozitívnych javov v histórii amerického vývoja bola otvorená diskusia a výmena názorov. Samozrejme, že to nikdy nefungovalo dokonale, ale určitá sloboda prejavu veľmi napomáhala vytvoreniu trhu ideí a myšlienok. Problémom tejto diskusie sa v 20. storočí stal rastúci vplyv veľkých elektronických médií, ktoré mohli určité názory preferovať alebo potláčať. V poslednom období sa okrem toho objavuje zásadný problém so sociálnymi sieťami v súkromnom vlastníctve, ktoré rušením účtov konkrétnych osôb značne ovplyvňujú verejnú diskusiu. Ďalším problémom je **privatizácia verejného priestoru**. Mnohé „verejné priestory“ v mestách sa už [ocitli v súkromných rukách](#). Súkromní vlastníci tam síce umožňujú voľný pohyb ľudí, ale v prípade protestných zhromaždení môže nastať problém, čo sa ukázalo aj pri [protestoch Occupy Wall Street](#). Koncept „verejných priestorov v súkromnom vlastníctve“ má vážny dopad na občianske práva.

Samostatnú tému predstavuje **obmedzovanie osobnej slobody** a to nielen v rámci boja proti terorizmu. Netreba spomínať globálne známe témy ako Guantanámo či tajné väznice CIA, ale problémom je aj penitenciárny systém v USA, ktoré majú [najviac väzňov na svete](#) a to tak v absolútnych číslach, ako aj na počet obyvateľov. Ide pritom o zásadnú zmenu v porovnaní s minulosťou, pretože do 80-tych rokov mali USA asi [o 500% menej väzňov](#). Problémom je aj zhoršovanie podmienok v amerických väzniciach, pričom negatívnu úlohu zohráva množstvo súkromných väzníc vo vlastníctve korporácií ako CoreCivic (CCA) či GEO Group. Tieto spoločnosti sa snažia čo najviac zvyšovať výnosy a sú pritom veľmi vynaliezavé. K taktike korporácií patrí aj premiestňovanie osôb odsúdených v jednom štáte do iného, čím sa sťažuje kontrola verejnou mocou. Napr. CoreCivic zriadila v Arizone väznicu pre ľudí, odsúdených na Havaji, ktorá sa stala známou aj kvôli [nekvalitnej zdravotnej starostlivosti](#) v období pandémie. Štátna moc na postupy korporácií reaguje oneskorene, avšak verejný tlak už viedol k tomu, že niektoré štáty súkromné väznice [úplne zrušili](#).

Strata dominancie vo svete

V období prezidenta J. Bidena budú USA čeliť nielen širokému spektru uvedených výziev, ale budú sa musieť vysporiadať s ďalším poklesom moci a popularity USA vo svete. USA sa počas vlády D. Trumpa pokúšali zvrátiť **hospodársky rast Číny**, ktorá postupne preberá dominanciu vo svetovej ekonomike, k úspechu to však neviedlo. Samozrejme, že USA majú stále mnoho ekonomických výhod, napr. dominantnú menu v podobe dolára, sú centrom globálnych platobných služieb,

svetového obchodu, atď. Ich ekonomický vplyv však už čelí výzvam aj v oblastiach, kde na to nebol Washington zvyknutý: aj pre niektoré krajiny Latinskej Ameriky sa stala hlavným obchodným partnerom Čína. Po nezvládnutej pandémie koronavírusu a škandáloch počas volieb 2020 ale budú USA čeliť aj poklesu prestíže lídra vyspelého sveta. Samozrejme, že USA nadiľho zostanú jedným z hlavných centier multipolárneho sveta a zachovajú si i mnohé výhody, ktoré nadobudli v 20. storočí, je však otázne ako zvládnu stratu postavenia „jedinej supervelmoci“.

Táto situácia bude pre USA celkom nová, pretože od svojho vzniku zažívali prakticky neustále rozmach a expanziu. Pod heslom „Go west!“ expandovali najprv do vnútra kontinentu, od 19. storočia sa zasa pokúšali ovládnuť západnú hemisféru (Monroeova doktrína). Ich úsilie vyvrcholilo v 20. storočí, keď ašpirovali na postavenie najmocnejšieho štátu sveta, až sa na jeho konci stali „jedinou supervelmocou“. Politická a hospodárska expanzia pomáhala USA riešiť vnútorné pnutia a Washington dokázal profitovať aj z globálnych konfliktov ako boli obe svetové vojny. V 21. storočí však táto politika narazila na svoje mantinely a USA sa aktuálne vysporiadávajú s problémom „**ústupu zo slávy**“. Na rozdiel od iných mocností nemajú Američania s takýmto trendom dosť historických skúseností (napr. v porovnaní s Čínou) a tak nie je jasné, ako zvládnu zmenu svojho postavenia. Práve kvôli histórii neustáleho rastu moci hrozí, že americký „ústup zo slávy“ bude náročný a plný konfliktov. Čiastočne sa to už prejavilo v minulých desaťročiach a veľa zla spôsobila najmä **militarizácia zahraničnej politiky USA** v 21. storočí. Tento vývoj môže pokračovať a byť dôvodom nových nebezpečných konfliktov. Navyše, USA dnes nie sú populárne takmer nikde vo svete a svet sa voči nim stáva asertívnejším. Výsledky posledných amerických vojen sú otázne a vysporiadať sa s daným vývojom bez nových konfliktov a zvyšovania napätia bude **hlavná výzva nielen pre nasledujúceho prezidenta, ale pre celú krajinu**.

Autor: Branislav Fábry

Zdroj: <https://davdva.sk/>